

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 132 2011

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2012 och för recensioner 1 september 2012. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-29-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2012

riskerar att begränsas när tolkningens förhållande till forskningen undagöms. Polemik mot tidigare forskning är naturligtvis nödvändig i ett arbete av det här slaget, men den måste då vara betydligt mer precis, samtidigt som framställningen också tydligt bör visa hur den ansluter till traditionen. Efter en sådan fördjupning av resonemangen, en språklig uppstramning samt minimering av den typ av psykologisk spekulering som Stanislavskijs metod tillåter, skulle Levanders avhandling vara redo att möta en internationell publik och inta sin rättmätiga plats i *Faust*-forskningen.

Mattias Pirholt

Ett möte. Svensk och dansk litterär romantik i ny dialog. Red. Gunilla Hermansson & Mads Nygaard Folkmann (Centrum för Danmarksstudier, 20). Makadam. Göteborg 2008.

De uppsatser som har samlats i *Ett möte. Svensk och dansk litterär romantik i ny dialog* är resultatet av en konferens som hölls den 8–9 mars 2007 vid Köpenhamns universitet. Titeln påminner om en av de mer framträdande myterna i den skandinaviska romantiken – nämligen den högtid i Lunds domkyrka år 1829 då Tegnér i all blygsamhet krönte sin danske diktarkollega Oehlenschläger till den ”Nordiske Sångarekungen” med en lagerkrans. Jag vill se denna händelse som en myt, eftersom den (och då framför allt efter Constantin Hansens rekonstruktion i en målning från 1866) har kommit att förmedla intrycket att den nordiska romantiken från första stund betraktades som ett gemensamt projekt av sina protagonister. Men redan Tegnér valde sina formuleringar med omsorg i den hyllningsdikt som åtföljde ”kröningen”. Med blicken riktad mot de slitningar mellan Sverige och Danmark som Napoleonkrigen medfört förkunnar han att ”Söndringens tid är förbi, (och hon borde ej funnits i Andans / fria, oändliga värld) och besläktade toner, som klinga / Sundet utöver, förtjusa oss nu, och synnerligt dina.”

Att dialogen mellan de nordiska romantikerna på ömse sidor av Öresund inleddes tämligen långsamt visar Gunilla Hermansson, en av de två redaktörerna för *Ett möte*, i sin uppslagsrika inledning ”Svensk och dansk Romantik. En begyndelse”. Så knöts de första kontakterna under den resa genom Sverige som författaren och bibliotekarien Christian Molbech företog år 1812, ”men den direkte

kontakt var alligevel i de første årtier sporadisk, udvekslingen af bøger i original og oversættelser en langsommelig affære” (s. 9). Först 1839 manifesteras en ”gemensam” romantik i ett gemensamt hållet projekt – i de fyra årgångarna av Frederik Barfods tidskrift *Brage og Idun* publicerade danska, svenska och norska författare sina texter sida vid sida.

Vid första påseende ger antologin *Ett möte* intrycket att dansk och svensk romantik ännu idag odlas i varsin biotop. Det tycks vara självklart att lyfta fram Hegel, Jean Paul eller Schelling för att nå fram till en bättre förståelse av de romantiska texterna, men steget över till grannlandets litteratur tas bara i några få bidrag i *Ett möte*. Av de tretton uppsatserna är det bara fyra som behandlar teman som rör båda sidor av Öresund. Två av dessa är skrivna av tyskspråkiga forskare, som ju på grund av strukturen hos de skandinaviska institutionerna utomlands alltid måste ha en heltäckande skandinavisk profil i sin forskning och undervisning. I alla de övriga uppsatserna skriver danskar om dansk litteratur och svenskar om svensk litteratur. Den läsare som tar boken i sin hand för att lära sig mer om kontakterna mellan danska och svenska romantiker kommer alltså att bli besviken. Man kan emellertid uppfatta titeln *Ett möte* på andra sätt, och det är just en annan betydelse som redaktörerna Gunilla Hermansson och Mads Nygaard Folkmann haft i åtanke: ”Denne antologi er ikke blot tænkt som et eksperiment, hvor vi sætter [romantiske] forfattere i stue med hinanden [...]. Målet er først og fremmest at skabe rammerne for et nyt møde, hvor forskningen i dansk og svensk romantik på begge sider af Øresund kan blive klogere i fællesskab” (s. 14). I så måtto är det alltså bara undertiteln som är en smula vilseledande, då det inte främst är ”svensk och dansk litterär romantik” som inleder en ”ny dialog”, utan de forskare som ägnar sig åt svensk och dansk romantik. Därför passar det utmärkt att konferensvolymen utkom i den skriftserie som Centrum för Danmarksstudier ger ut; detta centrum vid Lunds universitetet verkar även det för ett akademiskt nätverkande mellan de båda grannländerna. Den som tar detta i beaktande under läsningen av konferensvolymen kommer verkligen att få lön för mödan. De intressanta uppsatserna vittnar om vitaliteten i forskningen om dansk och svensk romantik, och om det breda område denna forskning spänner över. Detta framgår också av en (mycket snabb) genomgång av volymens tretton uppsatser:

Erik Svendsen läser Hans Christian Andersens reseskildring *I Sverrig* (1851) som en diktarens dis-

kussion av den egna poetiken – ska hans skrivande söka sig i riktning mot svunna och förment lyckligare tider, tider som symboliseras av svensk natur och gamla seder, eller ska det låta sig påverkas av den framtidens rationalitet som den svenska industrialiseringens följder visar på? När Andersen framställer Sverige som ett land ”mellem romantik, biedermeier og modernitet” beskriver han i själva verket rätt träffande sin egen estetiska ståndpunkt.

Mattias Pirholt problematiserar den gängse bilden av det moderna genombrottets romantikreception, så som den har kommit att traderas i litteraturhistorieskrivningen. I det sammanhanget läser han Georg Brandes undersökning *Esaias Tegnérs* (1878) mer ingående än vad som hittills skett. Det blir då tydligt att Brandes inte uppfattar den romantiska diktaren som en tillbakablickande reaktionär – snarare ser han romantiken också som en början på den europeiska modernitetsprocessen. För Brandes framstår Tegnérns *Frithiofs saga* som ett tecken på en ”ofullständig modernisering”.

Klaus Müller-Wille tar sin utgångspunkt i den kris som scendet som modell för att tillägna sig världen råkat in i under 1800-talet – kan man lita på sina ögon eller förmedlar synsinnen bara ”Blendværk”? Johan Ludvig Heiberg försöker att komma till rätta med problemet genom att skilja mellan scendet som en uppfattning av blotta skenet på ytan och skådandet som en uppfattning av det egentliga. Enligt honom har teatern till uppgift att lära publiken skåda bortom scendet, om än hittills med klen framgång. Almqvist däremot försöker undvika denna egentlighetens estetik, vilket gör att han finner scendets tvetydighet eftersträvsvärd som modell för litteraturen.

Paula Henrikson visar vilken roll det grekiska befrielsekriget under 1800-talet spelade för den romantiska litteraturen, och då inte bara i Sverige. Mot denna bakgrund kan hon rekonstruera varför Atterbom i efterhand ger sin dikt ”Grekinnan i Norden” en progrekisk karaktär år 1837 – upproret i Grekland mot det osmanska rikets styre blir en symbol för det estetiska uppbrott som Atterbom propagerade för under 1810-talet som anförare för den nya skolan.

Mads Nygaard Folkmann undersöker spegelfiguren i Stagnelius diktning. Spegeln är där inte ett transparent medium som återger världen utan att samtidigt förändra den. Snarare bearbetar spegeln vad den visar – så återges djupet i världen som en yta, och i vattenytans återspeglning överförs vågornas krusning till spegelbilden. Om den poetiska

texten återspeglar världen på detta sätt leder det till en främmandegöring som kan öppna det möjligas rymd i verkligheten. Detta öppna förhållningssätt till verkligheten gäller enligt Folkmann inte bara för Stagnelius, utan för den romantiska litteraturen överhuvudtaget.

Jonas Asklund rekonstruerar Clas Livijns *Spader Dame* (1824) mot bakgrund av två teoretiska koncept från den tyska romantiken: Jean Pauls humorbegrepp och G.H. Schuberts drömteori. Därmed kan han övertygande polemisera mot en läsning som tolkar ironin i *Spader Dame* som något enbart subversivt, som en ovilja mot varje form av förbindlig utsaga. Ironin förstås snarare som en strategi för ett existentiellt allvar.

Gunilla Hermansson rekapitulerar hur Ingemanns verk präglas av två estetiska strategier – en demonisk-destabiliserande tendens där det modernas sönderbrutna perspektiv gör sig gällande, samt en uppbygglig tendens att vilja upprätta en världsharmoni på nytt. Båda dessa positioner syftar till ett motstånd mot den materialism som enligt Ingemann hotade samtiden. I Ingemanns romancykel *Holger Danske* (1837) återfinns Hermansson just detta, om än i en mer försonande form.

Yvonne Lefflers artikel belyser med hjälp av två tidiga exempel från år 1800, av Per Adolf Granberg och Peter Wahlström, hur den sentimentala europeiska brevromanen etableras i Sverige. Eftersom denna genre söker iscensätta en kommunikation mellan en avsändare och en adressat bryter den med monologen hos en allvetande berättare. Ur den synvinkeln blir det tydligt hur Clas Livijn redan 1824 lämnar sådana konventioner bakom sig med sin roman *Spader Dame*, där han öppnar brevromanens genre i riktning mot dagboksromanen.

Jon Viklund rekonstruerar de motsatta positioner som läsaren intar i Atterboms respektive Almqvists estetiska skrifter. Atterbom tenderar att uppfatta konstnären som ett absolut fritt skapande subjekt, med den logiska följden att läsaren tilldelas den passivt mottagandes roll. Almqvist använder sig däremot av ett ironiskt förfarande där läsaren erbjuds att bli en medskapande instans, vilket betyder att även produktiva missförstånd kan betraktas som en estetisk vinst. Dessa positioner är inte bara typiska för de båda svenska författarna, utan gäller för den romantiska litteraturen överlag.

Thomas Mohnike intresserar sig för den pedagogiska dimensionen i romantisk litteratur. Med hjälp av texter av Heiberg, Tegnér, Mohnike och Rafn visar han hur bildningstanken kräver att så-

väl personlig som nationell identitet smälter samman. På grund av sin illusionsskapande kraft borde diktningen sträva efter att sätta läsaren i förbindelse med den egna historien – men samtidigt borde den dämpa råheten i den nordiska mytologin och forntiden genom att använda sig av den grekiska antikens värdeskala.

Roland Lysell rekonstruerar de litteraturhistoriska kriterier som leder till skilda epokindelningar i svensk romantik. Han framhäver fördelen med textimmanenta principer, som så att säga bildar en horisontell axel i epokkonstruktionen. Denna korsas sedan av den vertikala axel som idéhistoriska, kulturella och politiska skärningslinjer kan sägas utgöra. Det betyder att idéhistoriska aspekter – som göticistiska eller religiösa traditioner – bara i begränsad omfattning kan användas för att beskriva romantiken. Lysell uppfattar dem snarare som krafter som verkar främjande eller hämmande på utvecklingen av ett romantiskt skrivsätt.

Peter Stein Larsen däremot skulle helst vilja undvika epokindelningar helt och hållet. Med Oehlenschläger som exempel illustrerar han hur betydande litteratur alltid värjer sig mot entydiga epokbeskrivningar. Med stöd hos Derrida, Hans-Jørgen Nielsen, Bachtin och Auerbach argumenterar han för en polyfon förståelse av en litteraturvetenskap, där linjerna mer bör dras diakront än synkront.

Marie Louise Svane, slutligen, behandlar litteraturhistorieskrivningens roll i den samtida debatten om det kulturella arvet. Så finner hon att kulturkritiken gärna härleder dagens individualistiska strömningar tillbaka till romantiska koncept, vilka emellertid måste betraktas som perverterade av marknadsekonomi. Svane pläderar för att man i romantikforskningen måste söka nyansera denna förenklade bild, för att ur romantikens perspektiv eventuellt korrigerar såväl samtidens individualism som den kritik som riktats mot den. Med andra ord uppfattar Svane inte romantikforskningen som en ständig revision av historiska rön från en fjärran epok, utan som en aktivering av ett kulturellt vetande för att finna svar på de frågor samtiden ställer.

På flera ställen i *Ett möte* framgår det tydligt att forskarna delar den produktiva uppfattning om vad litteraturvetenskap är som torgförs i Svanes uppsats. Hela antologin kännetecknas av en strävan att komma bort från föreställningen om romantiken som en ofarlig och harmoniserande rörelse. Sinneserfarenheter i form av fragment, individuellt identitet som en följd av skapad mening, röster nas mångstämmighet – dessa karaktäristiska drag i

nutiden återfinns man redan i de romantiska texternas centrum, förutsatt att man vill se dem. Därför kan man bara dela utgivarnas förhoppning att publiceringen av konferensens föredrag ska bli det dokument som leder till grundandet av ”et større netværk for romantikstudier” (s. 7).

Joachim Schiedermaier
Översättning: Jonas Asklund

Kristina Fjelkestam, *Det sublimes politik. Emancipatorisk estetik i 1800-talets konstnärsromaner*. Makadam. Göteborg 2010.

Tre kvinnliga artonhundratalsförfattare omstöper det sublima – det upphöjda sublima respektive det låga sublima – till en konstruktiv och till och med revolutionerande kraft i sina konstnärsromaner. Därmed förvandlar de estetik till politik. Så enkelt skulle Kristina Fjelkestams könspolitiska studie *Det sublimes politik* kunna sammanfattas. Efter läsningen har jag övertygats om det sublimes politiska kraft. Dock återstår frågan vad det sublima egentligen är. Detta är inte nödvändigtvis en brist, utan en indikation på att ett sådant komplext begrepp inte förmår fångas och utredas i ett sammanhang. I Fjelkestams tolkning ges det en mängd olika konnotationer och omfattar en mängd betydelse. Det sublima blir ett gränstillstånd, vilket ger möjlighet till utvidgning och utveckling. Därmed omfattar det i någon mån allt och intet.

De tre författare som Fjelkestam valt ut för sin analys representerar kronologiska litteraturhistoriska nedslag inom artonhundratalet. Deras texter gjorde enligt Fjelkestam tydliga avtryck i sin egen tid. Germaine de Staëls *Corinne, ou l'Italie* (1807), Fanny Lewalds *Jenny* (1843) och Louisa May Alcotts svit *Unga kvinnor* (1868–1886) representerar det franska, det tyska respektive det engelska språkområdet. De är alla konstnärsromaner ”av och om en kvinna” (s. 39).

Fjelkestams studie synes sikta på att placera sig mellan essäistik och vetenskap. Stil och ordval pendlar mellan högt och lågt; exempelvis beskrivs det ”kladdigt” (s. 16) kvinnliga, en författare ”bankar” (s. 49) konstnärskap ur kvinnliga huvudpersoner, en annan ”tar kål på” (s. 54) älskaren, och forskningen gör ”ett rejält Lewald-ryck” (s. 102). Då den kvinnliga konstnären blir ”ett motstridigt tecken” (s. 38) återklingar åttiotalets feministiska diskurs,